

MOODNE SUPELRAND. PILK TÄNAPÄEVASE SUPELRIIETUSE KUJUNEMISELE

Anu Järs

Käesolev artikkel on jätkuks *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamatus XLVII* ilmunud kirjutisele „Meditsiinist, moraalist ja moest. Pilk supelriietuse vanemale ajaloole“ (Järs 2003). Artiklis käsitletakse moodsa supelriietuse kujunemist, keskendudes I maailmasõja järgsetele aastakümnetele, mis oli otsustav periood tänapäevase ranna-kultuuri ja supelriietuse ilme kujunemisel, ning kirjeldades lühidalt 20. sajandi teisel poolel toimunud arenguid. Eelmise perioodiga võrreldes on vaadeldava aja kohta rikkalikult allikaid. Kui vanemaid supelriideid meie muuseumide kogudes samahästi kui ei ole, siis 1920.–30. aastatest on juba mitmeid eksemplare, rääkimata sajandi teisest poolest, mille kohta on näiteid nii muuseumides kui eraisikute valduses. I maailmasõja eelse ajaga võrreldes on järgnev periood rikkalikult kaetud ka fotodega. Tollal oli moes pilti teha ning fotograaf oli supelranna peaaegu kohustuslik element. See aitab saada rannast head visuaalset pilti, kuigi mustvalge foto puhul jääb varjule rannaelu värvigamma. Supelriiete ja fotode kõrval on põhiallikas kaasaegne ajakirjandus – nii moeülevaated kui reportaažid supelrandadest. Neid täiendavad vastused suvitusele käsitlevale küsimustikule (Järs 2000) Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastuste arhiivis (KV 978–981), aga ka isiklikud tähelepanekud osalevast vaatlusest Eesti randades.

Moodsa supelranna kujunemine

Poliitiline ajalugu ja argielu areng ei pruugi käia käsikäes, kuid käesoleva teema puhul kujutab I maailmasõda selget veelahet. Enne sõda suplesid mehed ja naised Eestis enamasti eraldi – head tavad ei soosinud segasuplust ega seda, et supelriietes mehed ja naised koos

rannas aega veedavad. Rannas viibiti tavalistes tänavariietes. Kui ajakirjanik tõstata 1911. aastal *Päevalehe* veergudel küsimuse „Miks käime isegi kange kuumaga „täieste mundris“?“, siis nentis ta, et põhjuseks on konservatiivsed arusaamad kõlblusest: „Mis Teie arvate, kui äkki meestel mõte pähe tuleks kuued seljast maha tõmmata ja särgiväel mööda Tallinna uulitsaid käia? Mis siis juhtuks? Kas oleks karta, et kõlblised emad ühes oma tütardega ennast tuppä luku taha paneksivad, nagu seda Vana-Pirita kõlblased juba tegevat, kui seal mõni spordiülikond nähtavale tuleb. [...] Ja kui veel mõni mees oma kaela vabastaks ja sandalid sukkadeta jalga tõmbaks! Mõnigi peenem vanapiiga hakkaks minestusega võitlema, kui ta kogemata niisugust lubamata „paljastust“ juhtuks nägema. Jah, meie „kõlblisel“ Baltimaal sünnitaks see tingimata võõrastust ja paha-meelt. Mis see meie kõlblastele korda läheb, et mujal maailmas ammugi niisugustest piiridest üle on saadud. [...] Kui koguni Saksamaa supeluskohtades meesterahvad ja naisterahvad, täiskasvanud ja lapsed mererannas üheskoos ainult kerges supelusülikonnas jalutavad ja liiva peal pikutavad, siis ei leia isegi korralik Saksa politsei selles midagi korra ega kõlbluse vastast” (*Päevaleht* 27.7.1911: 3). Eestis oli erandlik Narva-Jõesuu kuurort, kus võimaldati ka ühissuplust. Supelriiete vähesele tuntuisele viitab asjaolu, et ajalehes Narva-Jõesuu supelelu tutvustades pidas kirjasaatja vajalikuks selgitada, et pärastlõunal, kui mõlemad sood ühel ajal suplemas võivad käia, siis peab see „nõndanimetatud „supelus-kostümides“ sündima”. Ta kirjeldas, et „need ihukatted on umbes sarnased, nagu neid tsirkustes jõumeestel ja balleti-tantsijannadel on ja nad jätavad vabale „fantasiale” üsna laialdase voli. Örnem sugu ajab nendega niisama uhkust, nagu muude asjadegagi“ (*Päevaleht* 25.7.1907: 2). Kuigi 20. sajandi algul kasutati varasemast rohkem supelriideid, oli alastisuplus tavaline.

I maailmasõda muutis maailma. Suurenes nende eestlaste ring, kel oli võimalik randa suvitama sõita. Sõjajärgne moodne elustiil soosis sportlikku eluviisi ja vabaõhuharrastusi, nüüd vallutati suvi praktilistes suverõivastes – ning mehed ja naised tegid seda koos. Pärast sõda algas Eesti randades uus ajastu. Rajati mitmeid avalikke segasupelrandu ja ujumisest sai massiline harrastus, mida peeti sobivaks nii meestele kui naistele. Merevee raviomadustest olulisemaks tõusis supelnauding. Kiiresti kujunes elav supelelu Pirital, kus „le-

Foto 1. 1920. aastatel algas Eestis segasupelrandade ajastu. Vaadates neid ihu külge liibuvaid läbipaistvaid trikoosid, ei ole väga raske mõista, miks konservatiivid naiste ja meeste ühissuplusele vastu seisid. Pärnu, u 1927. Foto Mihkel Önnis. PäMu F 3151/13.

galiseeriti“ enne I maailmasõda kujunema hakanud supelrand, teisel tuli rannakultuuri uuendamiseks lõhkuda varasem erirajoonide või supelaegade traditsioon. Näiteks Pärnus, kus linnavalitsuses oli tugev vastuseis ühisranna loomisele, rajati see 1924. aastal Raekülla. Raeküllast toodi ühisrand siiski juba järgmisel aastal kesklinna, naise- ja meesterajooni vahele (Vunk 1998: 159). Narva-Jõesuus asendasid kellaajalist jaotust eritsoonid, millest üks oli üldine – kostüümides rannalistele, kes nüüd said rannas veeta terve päeva (Prümmel 1923: 161; Rammul 1931: 46–47). Supelrand sai tõeliselt seltskondlikuks paigaks – nii perekondliku lõõgastumise kui flirtimise kohaks. Kuigi rand on ikka pehmenanud tavapäraseid käitumisnorme, erines uus, mänguline rannaelu endisaegsest kui öö päevast.

Uus rannakultuur kutsus esile ka kriitikat, nii sai Pirita rannaelu „vana kooli mehelt“ Ants Laikmaalt üsna karmi hinnangu: „Oleme

Foto 2. 1920. aastatel heitsid naised korseti kõrvale ning supeltrikoo hakkas domineerima vanamoodsa supelkostüümi üle. Ka ei olnud jalanõud enam kostüümi pea kohustuslik element, kuigi mood võis teha oma ettekirjutusi. Üha rohkem hakati ettevaatliku vettekastmise asemel vette jooksmata. Piritä, 1920. aastate keskpaik. Foto Parikas. ERM Fk 1762: 1204.

ju alles noor „tõusev sugu”, meie elu progresseerub, elu kasvab nii hoogsalt, et inimene ise järele ei jõua oma seltskondlikus arenemises, viisides ja kommetes, ühe sõnaga: kultuuris. Me pole veel jõudnud oma loomulikke nurke ära hõõruda heas, enam lihvitud seltskonnas, arvame jõust ja vabadusest küllalt olevat. Meil valitseb alles eeskätt rahvas, pole veel küllalt publikut, nagu see siis pealinna külje alla suurde supelranda küll sobiks [...] Olles aastate kaupa välismaal elanud ja ka sealsete supelrandadele vaadanud, ei ole ma kuskil nii-sugust kirjut [...] „kihelemist” supelrannal näinud kui just meie Piritäl vahel vastikult silma torkab: kõik need iluta, hooletud istumised, pikutamise ja aelemised, üksteist (noormehed neide) venitamised ja vedamised mööda liivast randa otse jalutaja rahva vahel, üksteise taga ajamised ja kätte saades paljale ihule patsutamised, käsi- ja jalgupidi naissugu õhus keerutamised jne, ei kuulu mitte avalikule supelrannale, nagu Piritale kohane” (*Päevaleht* 14.8.1929: 5).

1920. aastate supelriided

Supelriided tulidki Eestis laialdaselt kasutusele 1920. aastatel seoses segasupelrandade arenguga. Võib-olla just pikaajalise traditsiooni puudumise tõttu kujunes Eesti rannapilt suhteliselt vabameelseks. Kui paljudes Euroopa ja Ameerika randades peeti tulist lahingut iga sentimeetri palja ihu pärast, siis meil puudusid vastavad eeskirjad ja supeltsensorid, kes mõõdulindiga rannas ringi käiksid, ning vanad kõlblusnormid uue põlvkonna jaoks ei kehtinud. *Rahvalehes* Ameerika supelkaunitaride fotot kommenteerides väitis ajakirjanik, et selle pildi järgi ei ole raske „Piirita näkineide“ ette kujutada: „tarvitseb ainult vaimus neid segavaid ülikondi ameeriklannade seljas veidi vähendada“ (9.7.1924: 1).

Kuigi 1920. aastate algupoole moeveergudelt leiame traditsioonilisi supelkostüüme (nt *Päevaleht* 14.7.1922: 4), hakkab rannafoto-

Foto 3. Volleyballi mängijad Pärnu rannas – 1920. aastate moodne eluviis soosis sporti. Tollasele androgüünsele moele iseloomulikult võib naiste seljas näha mehelikke särke ning nende peal pandlaga võid. Pärnu, 1920. aastate keskpaik. ESM F 33: 210.

del silma arvukalt trikoodes rannalisi. Sportlikud naised olid supeltrikood kandnud varemgi, kuid hea maitse seda ei aktsepteerinud. Ent 1920. aastatel hakkas ujumistrikoo domineerima vanamoodsa supelkostüümi üle, täiendades emantsipeerunud naise imago. Naiste lühikeste säärtega ja käisteta supeltrikoo sarnanes meeste omale (AM 28057 TE 1972, HKM 4829: 15). Uued ujumiriided seostusid moodsa silueti loomisega – nüüd pidi naine olema sihvakas, rindade ja puusadeta, poisiliku kehakujuga, ajakirjaniku sõnu kasutades: „„Sale joon” on praegu palju enam kui moeasi, ta on uue aja stiil. Kitsaid puuse, poisilikku välimust nõuab mees moodsalt naiselt” (Päevaleht 16.5.1927: 5). Kuna puuvillases trikoos ei jäänud miski varjule, pidi trikoo kandja olema väga heas vormis. Lihtsate meheliike trikoo kõrval leidis ka teiselaadseid, nagu Eesti Rahva Muuseumi kogus olev moodsale pikendatud pihaga kleidile sarnanev supelkleit (A 586: 36), millel on allosas volangid.

Tavaline trikoo materjal oli puuvillane, tippujad kasutasid siidist ujumistrikoosid, mis olid kallimad, kuid kergemad ja mugavamad. Trikood olid reeglina mustad või tumesinised, ääristatud valge või muu heledavärvilise kandiga. Toodeti ka värvilisemaid, näiteks Eesti Ajaloomuuseumi kogusse kuuluva musta alaosa trikoo (AM 33506 TE 3846) piht on rohe-kollastes toonides vertikaaltribustikuga, kuid üldpilt oli siiski tume.

1920. aastate lõpu ja 1930. aastate alguse mood soovitas meestele eelkõige kaheosalist kostüümi. Ameerika meestemoodi tutvustades soovitati meilgi üheosaline trikoo kõrvale heita: „Juba aastaid on seal kahe-jaoline supelülirikond mehele täielikult läbi löönud ja shablooniks saanud. Meil tarvitavat ja tõesti mitte just ilusti välja nägevat, ühest tükist valmistatud supeltrikood tuntakse seal vaevalt ja lühikesed supelpüksid ilma ülemise jaota on täiesti võimatud. [...] Supelülirikond peaks, nagu juba tähendatud, ikka kahest osast koos seisma, nimelt pükstest ja tuunikast, sinna juure kuuluva rihmaga, mis valgest kummist ja pandlaga, mis ei roosteta. Nüüd on selle kahejaolise supelülirikonna jaoks kaks võimalust, kas kantakse tuunikat pükste peal, nii et ta poole reieni ulatub, või lühikesed püksid tõmmatakse üle tuunika. Viimasel juhul on siis pükstel aasad, kust ülevõtühendatud rihm läbi tõmmatakse, ja samuti on need püksid nagu harilikud rätsepa juures õmmeldud püksid nõõpide ja kaetud äärtega. [...] Kui tuunika pealepoole pükse panna, nii et ta poole reieni

ulatub, siis on püksid ilma nööpeta, nööriga kokku tõmmatud. Üks kõik millist neist valitakse: nad on mõlemad mitte just õhulisest täisvillasest trikooriidest“ (*Päevaleht* 10.7.1927: 5). Selliseid kaheosalisi ja tavaliselt ka kahevärvilisi – tumedamate pükste ja heledama ülaosaga – komplekte kohtas rannapildis palju ning 1920. aastate lõpul olid sarnased kostüümid populaarsed ka neidude seas.

1920. aastate lõpul tulid moodi villased supelriided, mis 1930. aastatel said domineerivaks (naiste trikood A 933: 97, PäMu Aj 1060/11, TM Aj 210, TM Aj 211, meeste püksid PäMu Aj 2508). Need maksid küll puuvillastest mitu korda rohkem, kuid kõrgema hinna pidid korvama villase riide voorused: villane ei olnud nii läbi- paistev kui puuvillane ega pleekinud kergesti koledaks, hoidis paremini vormi ning villase trikooga arvati olevat soojem supelda. Rõhutati ka, et villane kuivab kiiresti. Ajaleht teatas: „Puuvillasele trikoo- le näib aga olevat lauldud surmalaul. Mõned taotlevad siin otse dik- taatorlikult: „Supelülikond ei tohi olla puuvillasest trikoost. Sellega ei võideta midagi. Parem on loobuda uuest suvekübarast, kui hoida kokku supeltrikoo ostmisel.“ Puuvillased supelülikonnad pole kest- vad ja pealegi näivad nad inetud juba sellepärast, et halastamatult kriipsutavad alla iga kehavormi. Nad moonutavad ilusaimagi keha. Ei ole aga veel küllalt osta mingisugune villane supelkostüüm, vaid osta ka enda mõõtude järele. Hea trikoo peab välja nägema nagu keha ümber valatud“ (*Päevaleht* 26.5.1930: 5).

Moodi tuleb päevitus

Kui 1920. aastatel mängis supelriiete arengus põhilist rolli ujumi- ne, siis 1930. aastate riiete ilmet mõjutas eelkõige uus populaarne „spordiala” – päikesevõtmine. Moeajaloolased armastavad rõhuta- da, et päikesevõtmise tõi moodi Coco Chanel (Mulvey & Richards 2000: 78). Kahtlemata etendas Chanel olulist rolli päevitamiskultuu- ri propageerimisel ja rannamoe arengus, aga päikesevanne hakati võtma tunduvalt varem kui 1920. aastate teise poole Prantsuse Rivas, kus sündis moodne päevitus. Juba 19. sajandi lõpul propa- geerisid arstid päikesevalguse tervendavat mõju, see pidi aitama ra- vida ja ära hoida tuberkuloosi ja rahhiiti. 1904. aastal piirati osa Pär- nu supelrannast päikese- ja õhuvannide võtmiseks planguga, protse- duur toimus arstliku valve all (Raik 1958: 13–14). Kaasaegne ajakir-

Foto 4. Varem viitas tume nahk negatiivses mõttes „madalamatele“ rassidele, 1920. aastatel hakati päevitunud jume seostama mustanahaliste temperamentsuse ja seksikusega. Pärnu, 1927. Foto Uudis. ERM Fk 1705: 230.

jandus annab tunnistust sellest, et päikese käes peesitamine oli enne I maailmasõda rahva seas laialt levinud. Näiteks kirjeldas Jakob Mändmets 1914. aastal *Tallinna Teatajas*: „Ei ole enam linna ümbruses kohta, kust sa, iseäranis naisterahvad, võiksid punastamata läbi minna. [...] Mine suvel sooja ilmaga Pirita poole merekaldale, siis näed seal sadade kaupa halasti inimesi rannaliival päikese käes pikutavat.“ Ta leidis: „Keegi ei tule ju kinnitama, nagu ei oleks veevanid, suplemine, inimese tervisele kasulik. Ja kui suplemine meile

osaltki kättesaadav on, siis on see ju väga hea. Aga niisama kasulikud on ka päikese- ja õhuvannid ja miks siis mitte neid inimestele anda, kuna meil ju ometi päikest, õhku ja tuult looduse poolest siia maale veel maksuta jagatakse. Tarvidus ja tung on ka meil, muud kui korraldus puudub – ja see ongi peapõhjus, miks meil halasti oleku üle veel pahandatakse“ (19.4.1914: 1).

Arstid teatasid, et päike on ravim kõigi hädade vastu ning pealegi tasuta saadaval – kuigi päevituskreemide¹ eest tuli peagi hakata korralikult raha välja andma. Ent arstlikel nõuannetel ei tarvitsenuks olla sellist mõju, kui need ei vastanuks muutunud oludele. Pruuniks päevitunud nahka oli peetud vulgaarseks, see iseloomustas töötavat rahvast, kel ei olnud vabas õhus päikese eest pääsu. Nüüd omandas päevitunud jume sarnase tähenduse, mis varem oli piimvalgel nahal, seostudes jõudeajaga. Päevitunud keha näitas, et selle omanik – linnlane – on käinud looduses ning seal nii füüsilist kui vaimset tervist tugevdanud (vt ka Fiske 1989).

Varsti jäid tervisel põhinevad argumentid tahaplaanile – kuigi arstid jagasid jätkuvalt juhtnööre õigeks päevitamiseks ning isegi korraldasid päikesevannide võtmist, ei saavutanud nad päevitamise alal kunagi sellist mõjuvõimu, nagu neil oli olnud meresupluse valdas. Päike soojendas keha ja meeli, tegi ilusaks ja seksikaks – ideaalne keha oli päevitunud keha. Päevitamisest kujunes omaette kunst, mida õpetati ajakirjanduses ja õpiti iseseisvalt rannas. Ilus ei olnud sugugi igasugune päevitus – oluline oli saavutada ühtlane, rantideta päevitus. Ajakiri *Maret* hoiatas oma lugejaid: „Ebailusalt mõjub kui ainult üksikud kehaosad on pruunistatud. Seepärast püüda algusest peale päevitamist nii seada, et iga kehaosa saab päikest võrdselt“ (1936, nr 6: 166). Kui varem pidid nii riietus kui rannarhitektuur kaitsma suvitajat „kurjade“ päikesekiirte eest – ning kuurortides veedeti päeval aega pigem varjulistes aedades, parkides ja promenaadidel –, siis nüüd pidid kõik tegurid toimima vastupidises suunas. Kuurortide juhid reklaamisid potentsiaalsetele suvitajatele üha rohkem päikeserikkust, näiteks: „Narva-Jõesuu [on] haruldane oma val-

---

¹ 1927. aastal hakkas prantsuse moekunstnik Jean Patou müüma päevituskreemi, mis kandis legendaarselt kauni kuldse jumega naise järgi nime *Chaldee*. 1933. aastast on Eesti ajalehed-ajakirjad täis päevituskreemide ja -õlide reklaame, kõige laialdasem oli *Nivea* kampaania.

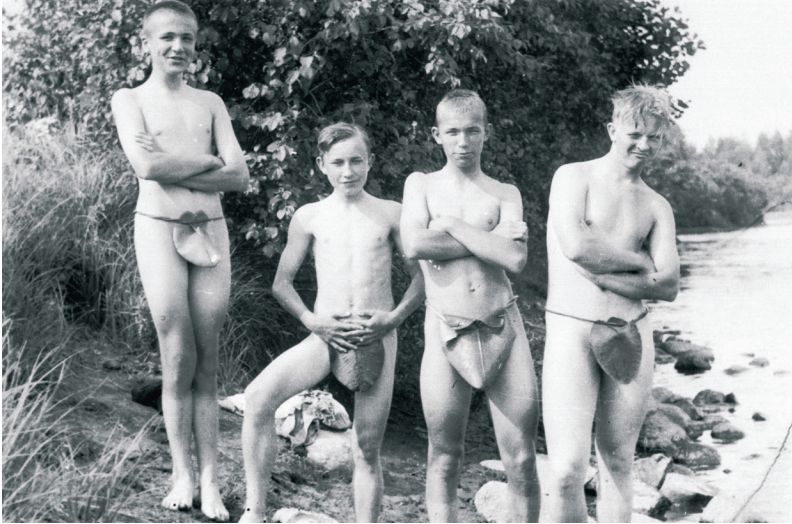

Foto 5. Poiste põlved, mis on ihust märkimisväärselt tumedamad, annavad tunnistust, et tegemist ei ole „teadlike“ rannalistega, kes näevad vaeva ühtlase päevituse saavutamiseks. Jägala jõel, 1939. Foto Gustav Vilbaste. ERM Fk 1523: 2295.

guse rohkusega. Mererand tervel ulatusel on päikesetõusust loode-
nemiseni üle kallatud tema kuumade kiirtega“ (*Kuurort...* 1926: 5–
6). Päevitamise kultus muutis puhkust ja rannaelu, paljude jaoks sai
päevitamine ujumise asemel tähtsaimaks ajaveetmisviisiks rannas.
Tõelises rannas pidi nüüd olema liiv – soovitavalt valge või kuldkol-
lane –, mis ühendas endas vee voolavuse ja päikese soojuse. Seetõttu
uendati ja laiendati vanu ning rajati uusi liivarandu, näiteks 1930.
aastate algul Haapsallu, kus „supelvõõraste poolt esimeses järjekor-
ras nõutav“ (*Päevaleht* 24.6.1928: 7) liivarand puudus. Neile linlas-
tele – ametnikele ja äriteenijatele, kelle töö ei võimaldanud päeval
randa minna, toodi „plaaž“ lähemale – 1929. aasta suvel avati
V. Roosikrantsi maja nr 3 katusel päikese- ja õhuvannide asutus.
Müüri- ja piiratud lamedale katusele veeti paks kord liiva ning pai-
galdati lamamistoolid, -pingid ja -lauad (*Päevaleht* 20.6.1929: 6).
Elumajadestki võis leida liivaga katusaedu, mis olid mõeldud päevi-
tamiseks (Nerman 2004: 190).

1930. aastate supelriided

Riided pidid võimaldama päikese juurdepääsu kehale: supelriiete sääred muutusid lühemaks, kaelaava lahtisemaks, paljastus selg, kunnagistest varrukatest säilisid kitsad õlapaelad ning mõnel mudelil kadusid needki. Päevitamiseks sobilik riietus sai ka asjakohase nimetuse – „päevitusülikond” (*Rahvaleht* 18.6.1932: 2). 1929. aastal nenditi *Päevalehe* moenurgas, et püksid on veel vaid sentimeetritega mõõdetavad ja „kuna nüüdsel Josephine-Bakeri jume ajajärgul eelistatakse ka vööni ulatuvat seljadekolteed, siis on see dress küll teel muutumas „viigileheks”“ (8.7.1929: 5). 1920. aastate teisel poolel olid populaarsed trikood, millel oli külgedel „aknad” (AM 35507 TE 3847), kuid 1930. aastate mood nõudis enamat – või õigemini vähemat. Moodsas, avara seljaväljalõikega õhturiietuses kuurordikasii-nosse ilmudes ei sobinud demonstreerida päevitamata või valgete juttidega selga. 1930. aastatel võeti kasutusele „ristatud rihmadega

Foto 6. 1930. aastatel juurdusid avara seljadekolteega supeltrikood, mis võimaldasid paremini päevitada. Pärnu, 1937. ERM Fk 2804: 65.

seljadekoltee“ (TM 1043: 93) ja kaelatagune kinnitus. Liigutatavate traksidega, mida sai seljal mitmeti seada, oli võimalik vältida heledate triipude teket ihule. Nüüd ilmus ka klassikaline lahtise selja ning kitsaste õlapaeltega supeltrikoo mudel.

Muutus supelriiete värvigamma: villaste trikoode värvivalik oli mitmekesisem kui puuvillastel, värvid olid eredamad, riideid kaunistasid sissekootud ja pealetikitud motiivid (TM Aj 211). Julgemalt kasutati ka heledaid toone ning valget, mis „võimaldab ju suurema ja värvirõõmsama vaheldusrikkuse lisaatribuutides, nagu vööd, mütsid jne.“ (*Päevaleht* 27.5.1931: 8) ja „moodustab päikesepruunistunud kehale ju nii hea kontrasti“ (*Päevaleht* 18.5.1932: 5). Läbipaistvuse kõrval oli üheks valge senise vältimise põhjuseks olnud seostumine pesuga. Supelriiete sarnasus privaatsfääri kuuluva pesuga tekitas jätkuvalt ebakindlust. Väga tähtsaks peeti näiteks supelriideid aluspesust eristavaid detaile nagu vööd, pandlad, rõngad ja nõöbid. Aga valgete supelriiete mooditulekus võime näha märki supelriiete kui „väärika“ riietuseseme positsiooni tugevnemisest. Samas tekitas nende kandmine vales kohas – väljaspool randa – probleeme. Urve Lõhmus (snd 1929) mäletab, et enne II maailmasõda armastasid tema vanemad suvel aias päevitusriietega liikuda, kuid naabrid taunisid seda (KV 980: 62). Riietus ja käitumine, mis oli sobilik vee äärde, ei kõlvanud kaugemale.

1930. aastate villased² naistetrikood olid sageli väga huvitava koega (A 933: 97) – elastse struktuuriga püüti tagada ka nende hea istuvus. Paraku kuivas selline trikoo kaua, mistõttu soovitati omada kahte trikood, lihtsamat ujumiseks ja teist, põneva reljeefse koega kostüümi ranna jaoks. Uusi võimalusi pakkus 1930. aastatel uudne materjal – lasteks. *Päevaleht* informeeris oma lugejaid, et lasteks „oma kummitaolise struktuuriga tagavat kostüümidele suurepärase elastsuse ja väljavenimatuse. Lastex’is olevat kõik head omadused: võtab sisse vähe vett, kuivab päikeses imeruttu ja on ikka „vormis““ (29.5.1933: 5). Vahel kinnitati tavalise villase trikoo serva kummi-pael, et kostüüm kindlamalt paigal püsiks (TM Aj 210).

Erinevalt 1920. aastate *unisex* ilmest, hakkasid 1930. aastatel naiste ja meeste supelmood taas selgemalt eristuma. Vastandina

---

² Samas toodeti 1930. aastatel ka paksemaid reljeefse struktuuriga puuvillaseid trikoo- sid (TM 1043: 93).

Foto 7. Kaheosalised päevitusriided paljastasid päikesele ja pilkudele ka kõhu, kuid 1930. aastatel jäi naba veel varjule. Pirita, 1939. Erakogu.

1920. aastate saledapihalisele naiseideaalile, hakkas 1930. aastatel naasma talje. „Puusad – ehtsad või simuleeritud – on nüüd ülishikk”, deklareeris moekommentaar (*Rahvaleht* 14.6.1935: 5). Uudsed kostüümid võimaldasid kehavorme paremini esile tuua. Kallimad trikood vormisid rinda – selleks pakkus häid võimalusi lasteks, hakati tootma supelkostüümi juurde kuuluvaid rinnahoidjaid (*Päevaleht* 26.5.1930: 5) ja spetsiaalseid supelkorsette (*Päevaleht* 23.6.1930: 7). Supelmood tegi vahet saledal ja kehakamal daamil, näiteks soovitati esimestele lambavillatrikood, kas laiade põiktriipude või värviliste viltplikatsioonidega, aga kehakamale daamile lihtsat siledat trikood volditud kuukesega taftist või mõnest odavamast materjalist (*Päevaleht* 21.5.1928: 7).

Juba 1920. aastatel ilmusid naistel esimesed kaheosalised vöökohta paljastavad päevitusriided (McKenzie 1998: 6), kuid rohkem kohtas neid rannas 1930. aastate teisel poolel.³ Siis oli tavaline, et

³ Harjumaa Muuseumi kogus on naiste kaheosaline villane supelkostüüm (HMK 7778: 1, 2), mis annetaja sõnul pärineb 1920. aastatest, kuid tõenäoliselt on tegemist siiski 1930. aastate komplektiga.

vette mindi supeltrikoos ja pärast suplemist riietuti päevituskostüümi (Edla Krusten, snd 1921, KV 980: 308). Tollased päevituspüksid olid tavaliselt säärekestega (A 933: 15), vahel ka väikese seelikuga kaetud. Pükste ja rinnahoidja vahelt paistis vaid napike ihu ning naba oli kindlalt kaetud, mitmetel mudelitel olid püksid ja pihaosa eest ühendatud.

Rannas ei toimunud vaid ühesuunaline areng suurema kehapaljastuse ja vabaduse suunas. Sel ajal, kui naiste kostüüm üsna kindlalt kahanes, hakati Pärnu segasupluspaigas 1920. aastate lõpul meestelt nõudma „täiskostüümi” kandmist – kaetud pidi olema ka ülakeha (*Päevaleht* 18.5.1929: 10) ning see nõue kehtis 1934. aastani (*Päevaleht* 5.7.1934: 4). Üldiselt valitses meil siiski vabam kord kui Pärnu plaažil ja paljudes Euroopa ja Ameerika randades, kus meeste paljast ülakeha aktsepteeriti alles 1930. aastate teisel poolel. Nõudmised olid erinevad, nii et enne reisile minekut oli kasulik uurida, millised reeglid kohalikus rannas kehtivad. Kui Heino Gustavson tahtis 1936. aastal Belgias Ostendes supelpükstega ujuma minna, sekkus kohe politseinik, protokolliraamat peos. Õnneks suhtus ta võõramaalasse armulikult ja käskis laenutusest võtta kostüümi – ligi põlvini ulatuva õlgu katva trikoo (Gustavson 1981: 193). Rangete riietuseeskirjade ajal disainiti näiteks Ameerikas 1933. aastal meeste mudel *Topper*, kus pükse ja pihaosa ühendas tõmblukk, mis võimaldas inspektori lähenedes lisada pükstele nõutava ülemise osa (Lenček & Bosker 1999: 213). Kuigi ajakirjaniku väitel olevat karmi riietuseeskirja tõttu mitmedki Narva-Jõesuud Pärnule eelistanud (*Päevaleht* 5.7.1934: 4), näitavad fotod ja mälestused, et paljud mehed kandsid ka ametliku käsuta ülakeha katvat riietust. Samas peeti Taimi Tehnase (snd 1921) sõnul elegantsemaks, kui trikoo üks õlak oli alla lastud (KV 980: 99), ning fotodel võib näha allalastud ülalosa trikoodes päevitajaid. 1930. aastatel kandsid mehed rannas üha rohkem vaid pükse.

Rannariided

„Varem kui taheti supelda, siis lebatu natuke enne ja veel vähem pärast suplemist supelliival, tänapäeval veedetakse rannas kogu päev. Rand on saanud hetkel oma pyjamadega nii vältimatult moodsaks, et seda nagu ei loetagi kultuuriinimeseks, kes ei oma pyjamad

Foto 8. Suvitaja Narva-Jõesuus – rannakomplekti täiendavad 1930. aastatel moodi tulnud päikeseprillid. ERM Fk 2804: 45.

ja ei veeda kas või ainukese vaba nädalapühapäevagi vee ääres,” kommenteeris *Päevaleht* 1930. aastal suvel moeilm (30.6.1930: 7). Moodsale rannalisele ei piisanud supeltrikoost, oli vaja ka spetsiaalset rannariietust: kasutusele võeti rannamantel ja „rannapidžaama”, rannasandaalid, rannakotid ning päikeseprillid. Näiteks August Amose prillitööstus reklaamis *rannaprille* juba 1928. aastal (*Päevaleht* 30.6.1928: 17), kuid moekaup sai päikeseprillidest mõned aastad hiljem. Rannakostüümi täiendasid päevavarjud, mis olid nüüd eelkõige moeakسسuaarid, kuigi kahtlemata kaitsesid ka päikese põletuse eest. Kavandati *rannaansambleid*, mille kõik elemendid olid omavahel kooskõlas, isegi rannalina oli trikooga samas mustris

ja päikesepriidid sobivas toonis. Rannariiete mood oli kirev ja vaheldus kiiresti, küll teatati muutustest pükste laiuses või pikkuses, küll erinevate keepide või jakkide, põlled (traksidega seelikud) või eksootiliste sarongide⁴ ja pareode⁵ moodi tulekust või moest minekust. Tegelikult rannamoe nüansse on raske tuvastada, aga siinses kontekstis ei ole sellel ka põhimõttelist tähtsust.

Mütse reklaamiti pea kõikvõimalikes värvides ning vormides, müts pidi olema muu riietusega kooskõlas: „Oma värvidekülluse kõrval omavad nad tänapäev ka kõige fantastilisemad vormid! Kord on nad rooma kiivrid, kord lendurimütsid (loomulikult vaprate ookeanivallutajate auks), kord jälle kõige lustilisemad kukekeste harjad või lillekorvid kõige kirevamate kummililledega jne. Tihti on seesugune müts vaid seotav tafträtt, mille võib gratsiöösilts kõita ümber pea. Ujumist selle sõna tõsisel mõttes harrastajad eelistavad nn kappmütsikest lõuapaelaga, mis on enam otstarbekohane ja vähem tülikas. Muidugi peavad sellised peakatted harmoneerima kui supelülkonnaga nii ka mantliga ja kingadega. Viimased on moodsaimad praegu nn kremmkummist” (*Päevaleht* 25.7.1927: 5). Fotodelt meile nii rikkalik pilt ei avane, kuid peakatete valik oli siiski mitmekesine. Populaarsematest peakatetest võib mainida 1920. aastate teisel poolel moodi tulnud madrusemütse ja 1930. aastate laia äärega kübaraid⁶.

Mood dikteeris, et „rannakostüüm ei supelda ja supelkostüüm pole määratud rannal jalutamiseks. Vähiasti mitte ilma supel-mantlita. Vaatamata praegusele „teel ilule ja jõule”“ (*Päevaleht* 26.5.1930: 5). Kuigi paljud ei hoolinud sellistest manitsustest. Rannarõivastuses sai kasutada eksklusiivsemaid materjale kui supelriiete juures ning rohkem mõelda elegantsile. Supeltrikood kanti sageli rannakostüümi all. Levis ka komme kodus supelriided selga panna ja rannamantlis randa tulla (Urve Lõhmus, KV 980: 62).

Suvituskohtades käidi rannariietega ka väljaspool supelranda ning riietuse järgi võis suvitajat eristada kohalikest. Evi Adder (snd

⁴ Sarong – ümber vöö seotav pikem kangas.

⁵ Pareo – niuderätt.

⁶ Laiääreliste kübarate moodi tulekus etendasid oma osa arstid ja kosmeetikud, kes hoiatasid, et liigne päike on ohtlik. 1930. aastate keskel aktsepteeris moemaailm nii päevitunud kui õrna jumet.

Foto 9. Mitmed moeuuendused, näiteks naiste püksikostüümid levisid esmajoones suvituskohdades. Narva-Jõesuu, 1930. aastad. ERM Fk 2804: 81.

1925) meenutab sõjaeelsest Aegviidust: „Suvitajad riietusid moe järelle. Kohalikel olid vanemamoelised rõivad. Ennem sõda olid naistel moes pikad laiad tumesinised viigipüksid. Neid ei kantud alevis, suvitajatel olid rannamantlid, mida jälle alevirahvas ei kandnud” (KV 979: 36).

Rand ja mood

Rannaolu oli ise väga moodne ja seetõttu oli ka mood rannas väga oluline. Lihtsat, nappi, torujat ujumiskostüümi ümbritses vastupanudamatu utoopiliste ideede aura ja prantsuse moekunstnikud suutsid sellest teha kõrgmoe objekti. Ajastu kaunimad ühe- ja kaheosalised kostüümid said inspiratsiooni *art deco* varamust. Kaunistatuna siksak-ornamendi, triipude ja täppide, gasellide ja nõtkete tantsijannade kujutistega esindas supelkostüüm Euroopa moe peadpööritavaid horisonte. Kui Pariisi ateljeed tekitasid isu selle glamuurse riietusese järelle, siis Ameerika kudumistööstus suutis selle tuua miljonite suplejateni. Maailma supelmoodi hakkas ühe rohkem mõjutama

Foto 10. Hästi levinud olid geomeetrilise kujundusega trikood. Pärnu, 1930. aastate I pool. ERM Fk 2271: 45.

äri – riietusnormid lähtusid vähem võimudest ning üha enam ettevõtjatest, kes soovisid rannaskäijate pealt teenida (Lenček & Bosker 1999: 187). Firmed nagu Jantzen moderniseerisid ujumisriideid ja korraldasid reklaamikampaaniaid uute kostüümide propageerimiseks (samas: 188). Tõenäoliselt kohtas meie randades küll oluliselt rohkem Oskar Kilgase⁷ kaubamarki kandvaid trikoosid kui Jantzeni omi, kuid see ei vähenda viimase mõju meie rannamoole.

Eesti rannalistel oli lihtne end rannamoega kursis hoida, kuna ajakirjanduses ilmus tihedalt ülevaateid moekunstnike tööst selles vallas ning reportaaže Euroopa ja Ameerika supelrandadest. Avaldati fotosid, mis kujutasid kroonitud päid, kinotähti või tundmatuid graatsiaid supelriietes, supelmoode võis näha ka kinolinal. Peale selle korraldati ka spetsiaalseid supelriiete demonstratsioone. Näiteks

⁷ O. Kilgase trikoo- ja sukavabrik rajati 1923. aastal. Moodne kvaliteetoodang oli väga nõutav ning 1929 asutati tootmise laiendamiseks „Trikoo-, Pitsi- ja Sukavabrik Oskar Kilgas“ (Pihlamägi 1999: 169).

reklaamis *Päevaleht* N. Teisenrothi firma korraldatavat suplustarvete näitust: „Viimaseid Pariisi, Viini ja Berliini uudiseid demonstree-ritakse elavatel mannekeenidel 16. mail kell 9.30 õhtul Cafe Marcelle'is“ (14.4.1930: 4). Vastavalt soovile võis supel- või rannariided tellida ateljeest, õmbleja või kuduja käest ehk siis valida äride pakutavate kodu- või välismaiste valmistoodete seast. 1930. aastate keskel teatati moerubriigis, et moodne on supelkostüüm käsitsi kududa, käsitsikootud riided pidid olema moekuurortides väga hinnas (*Päevaleht* 22.5.1934: 7). Siin haakusid tippmood ja meie traditsiooniline isetegemise komme – ka lihtsam rahvas võis endale ajakirjades avaldatud õpetuste põhjal viimase moe järgi kostüümi valmistada.

1930. aastal võis ajakirjanik nentida, et Pirita rannaelu on muutunud euroopalikumaks: „Oli näha palju rohkem moodsaid ja värvirohkeid supeltrikoid ja -mantleid, kui mõni aasta või aasta varemalt. Võis silmata ka väga moodsas rannariietuses naisi: pikkades õnroosades pükstes, väikeste pluuside ja laiaääreliste kübaratega. Muidugi on need kultuurikandjad, kes Piritat Euroopasse viivad, ikka eeskätt naised“ (*Päevaleht* 26.6.1930: 1). Aga ajakirjanikud täheldasid ka „tagasilööke“: „Mullu valitses pyjama [Pärnu rannas] ja üks oli uhkem teisest, aga nüüd on riietusdemokraatia ainumõõduandev. Vist küll rootslannade surve, kes eelistavad tagasihoidlikku puhkusemõnu paraaditsemisele. Lihtne flanellpüks jalutab hariliku trikooga ja mullusest pleekinud pidshama teeb ringe häbeliku moega“ (*Päevaleht* 11.7.1935: 6).

Erinevad rannad

Austraalia supelrandu uurinud John Fiske on näidanud, kuidas rand ja selle ümbrus jaguneb erinevateks, vähem ja rohkem kultuurseteks (*versus* looduslikeks) tsoonideks, mida kasutavad erinevad inimesed ning mis nõuab ka erinevat riietust (Fiske 1989: 44–46).

Pirita või Pärnu rannahoone ees avanev pilt erines suuresti Stroo- mist või Raekülast. 1927. aastal kirjutas ajakirjanik Pirita rannast: „Suplejaskond ise on oma kommetes ja ülalpidamises suuresti muutunud. Peetakse hoolega silmas moenõudeid. Uuemaid supelus- kostüüme, mütsikesi, kingakesi ja mitmeid moodi mantleid võib näha rohkesti. Ja harilikult kõnnivad sellised moekuningannad piki

Foto 11. Rannaelu üheks keskmeks oli rannahoone, selle ümbruses võis näha ka uhkemalt riietatud rannalisi. Pärnu, 1930. aastate I pool. Foto Mihkel Õnnis. ERM Fk 1730: 4.

ranna äärt, et teised inimesed ikka kah vaataksid. Puht Adama ülikonnas ei lasta supelusrajooni.” (*Päevaleht* 19.7.1927: 5). Seevastu „Stroomi erineb oma kommetes ja ülalpidamises Pirita suplejatest. Siin ollakse lihtsam ja aetakse läbi odavamaga. Kuigi ei supelda enam puht Aadama ülikonnas, ei näe siin luksuslikke supeluskostüüme, fantastilisi kübaraid ja kirjuid supelusmanteleid. [...] eemal on voorimeeste jaoks koht, kus hobuseid ujutatakse ja lehmad vanne võtavad” (*Päevaleht* 23.7.1927: 6). Järgmisel kümnendil „tsiviliseeriti” Stroomigi, korrastati rand ja ehitati moodne rannahoone, kust rannalised, kellel supelriideid ei olnud – kes aga siiski „paarissupelusranda” naiste ja meeste erirajoonile eelistasid –, said tasu eest⁸ riideid laenata.

⁸ Pelgulinna heakorra seltsi ja Rene Veberi vahel 1. märtsil 1935 rannahoones asuvate ruumide rendiks sõlmitud lepingu järgi oli tal õigus laenutada supelkostüümi 20 sendi eest päevas ja villaseid supelpükse 25 sendi eest päevas (Nerman 2000: 208–209).

Ka sama ranna eri osades võis kohata erinevat pilti. „Linnapoolne Pirita rand on saanud viimastel aastatel elavaks suplemise ja päikesevannide võtmise kohaks. Siin supeldakse segamini ja kostüümideta, lebatatakse rannal ja võetakse päikesevanne“ (*Päevaleht* 20.6.1928: 5). „Nooblim publik armastab pesitseda rannahoone esisel liival või lamamistoolidel. Siin on värvilisi pidshamasid ja moodsa lõigetega trikoosid külluses. Vaata ja imesta nende kandjaid. Kuid kaugelt rohkem suvitajaid on rannahoonest eemal metsa äärel. Seal ei maksa karm etikett, ning seal tuntakse end vabana. Metsa äärtele on kogunenud need, kes ei pea lugu päevitamisest, vaid heast söömaajast puhtas õhus. Ranna äärel toimub ümber riietumine kõikide silmade all. „Mis seal ikka häbeneneda,“ – arvavad nii mitmedki näitsikud ja demonstreerivad meelsasti oma ööpesu. „Egas villane trikoo pole parem kui mu siidsärk““ (*Päevaleht* 22.7.1935: 1).

Enamikul oli jõudeajaga veel vähe ja selle veetmine rannas tundus arusaamatu või oli kättesaamatu unistus. „Mäletan, et uudistasime Pärnu rannas suvitajaid kentsakates pikkades värvilistes pükstes, nn „pidsaamades“ nagu neid kutsuti. Suvitajad olid nagu mingi teine tõug, kellesse suhtuti uudishimu ja väikese põlgusega nagu mõist-

Foto 12. Suplemisel ajas asja ära ka tavaline alussärk. Kilingi-Nõmme, u 1930. Foto P. Kuusk. ERM Fk 1376: 86.

matutesse päevavarastesse. Kuidas neil saab olla nii palju aega ja eriti raha, et kodule lisaks Pärnus korter üürida ja restoranides aina süüa. Et merevett hinnati, näitab see, et ema saatis meid lapsi vahest Pärnu äärelinnas elava sugulase juurde paariks päevaks, kust sai mere äärde jalutada, aga selles osas olid alles karjamaad, mitte suvitajate rand“ (Laine Loo, snd 1920, KV 981: 311). Võõraste kommete imiteerimine võis viia ettenägematute tagajärgedeni. Külapoiss, kes linnapoiste eeskujul suvel lühikesi pükse ja varrukateta särki kandma hakkas, põletas esimestel palavatel päevadel päikese käes oma õlad ja käsivarred nii, et tekkisid vesivillid ja nahk koorus maha (Lembit Saulep, snd 1923, KV 978: 299).

Mõnegi lapse esimeseks ujumisriietuseks oli kooliaegne võimlemistikoo, aga kõlbasid ka tavalised pesupüksid või alussärk ning supeldi paljaltki. Maal ja vanema rahva seas ei olnud ujumine kuigi levinud. 1920. aastate sihvakas, poisilik figuur ei suutnud nii kergesti välja tõrjuda talupoeglikku tüsedamat naiseideaali. Kaugeltki kõik ei olnud ka päikesekumardajad ning kahvatut nahka peeti ikka peeneks. Nii meenutas Olinde Rooberg (snd 1922) oma nooruspõlvest: „Minu naabertalus oli peretütar – mitte enam verinoor, aga häs-

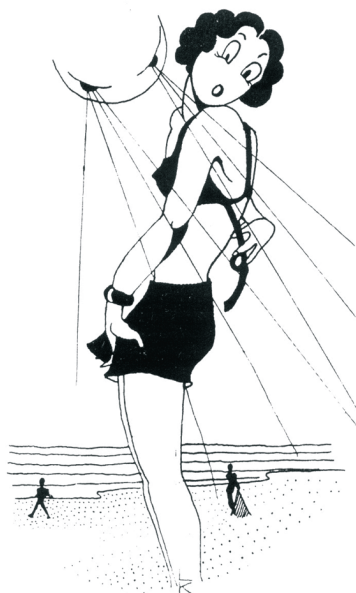

Foto 13. Rannas võis näha ka tänavariietes õhuvannide võtjaid. August Kitzberg abikaasaga 1920. aastate keskel Pärnus. Foto Uudis. ERM Fk 1230: 21.

ti klaari näonaha ja punaste põskedega tüdruk. [...] Oma rõõsa ja jumeka näo kõige suuremaks vaenlaseks pidas ta just päikest. Suvel sidus ta alati valge sitsirätiku tihedalt ümber näo, kukla tagant sõlme. Otsmikult tõmbas ta rätiku nurga kaugele nagu mütsi noka – et aga ükski päikesekiir näo ligi ei pääseks. [...] Näo suutis ta küll päikese eest ära varjata – aga kätega tuli ometi lüpsta ja muid talitusi teha ning neid polnud kuskile peita. Seepärast olidki ta nägu ja käed alati suures vastuolus, nagu teine teisest aastaajast” (KV 978: 158–159). Päikest ei vältinud sugugi vaid „ajast maa jäänud maainimesed“ – rannapiltidel võib küllalt näha „täies mundris“ õhuvannide võtjaid, siiski eelkõige vanemaid inimesi.

Supelrand pärast plahvatust

1939. aastal teatati ajakirjas *Maret* supelkostüüme tutvustades: „Et moodsad supelkostüümid vastavad kõigile praktilistele nõuetele ja lasevad end kanda niiskes elemendis niisama hästi kui kuival – see on nende ühine muutumatu kriteerium. Muidu aga leiame igal suvel külluses uusi ideid nii lõikes, vormis, värvis kui materjalis“ (nr 6: 173). Enne II maailmasõda oli rannas olemas pea kõik, mida me tänapäeval supelrannaga seostame. Mis võis veel üllatada? Leida Kibuvitsa 1936. aastal ilmunud rannaveste kangelanna ohkas oma paljaid õlgu, selga ja südamealust vaadates: „Kui seda näeks mu õnnis, mul-laspuhkav vanaema, ta murraks vist oma haulal kasvavast sirelist paraja malga ja [...] Ooh, mu supelrüü kaalub vaid neliküm-mend grammi!”, aga taevalaest saatis kuldne nägu talle uusi kiiri ja lohutust: „Ah, leba kuni veel

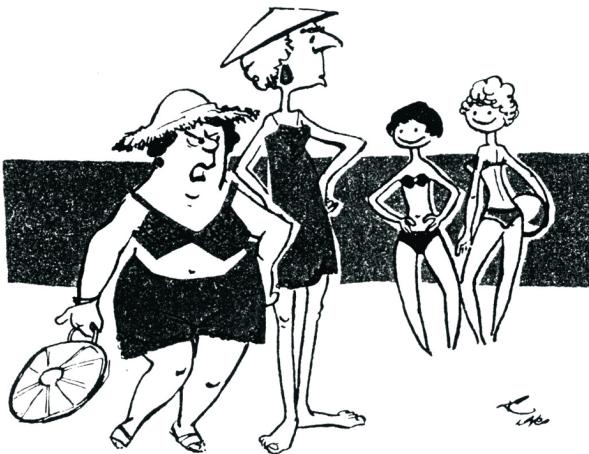

Joonis 1. „Kui seda näeks mu õnnis vanaema!“ Leida Kibuvits (*Nädal Pildis* 1936, nr 8: 184).

elu neljakümnegrammise supeltrikoo ja noore naha all. Ja võib olla su tütreütar kannab kehakattena vaid kümnegrammist hilbukest!” (*Nädal Pildis* 1936, nr 8: 184). Ning autor, erinevalt paljudest moeautoriteetidest, ei eksinud palju. Juba kümme aastat hiljem vapustas (moe)maailma bikiinide tulek.

Naised kandsid ka enne II maailmasõda kaheosalisi päevitusriideid, kuid tõeliselt paljastavad kostüümid – bikiinid – ilmusid 1946. aasta suvel. Esimesena tuli Cannes’is uudse disainiga välja moekunstnik Jacques Heim, paraku sai au endale Louis Réard, kes esitles oma minimalistlikke supelriideid paar nädalat hiljem, aga edukamalt. Esimesi bikiine demonstreeris Pariisis riietuse problemaatilisust arvestades tantsijanna – sündmus oli sama plahvatuslik, kui mõni päev enne kostüümi esitlust toimunud esimese sõjajärgse aatompommi õhkimine Bikini atollil. Hiljem rakendas Réard reklaami teenistusse filmitähti. Bikiinid saavutasid kiiresti populaarsuse prantsuse noorte seas, mujal, eriti Ameerikas, oldi konservatiivsemad ning bikiinid kohtasid tugevat vastuseisu, juurdudes alles 1960. aastatel (Lenček & Bosker 1999: 221, 264).

Ajal, kui bikiinid lavale tulid, levisid laiemalt hoopis teistsugused riided. Sõjajärgne mood, ka rannariietus oli väga naiselik – taheiti lahti saada tuubitaolisest sõjaeelsest ja mehelikust sõjaaegsest rõivamoest. Kujundati supelriided, mis vormisid naise keha, rindade esiletõstmiseks kasutati korve ning puusad pandi korsetilaadsesse

Joonis 2. „Päh!
Puha sits ja
sedagi napilt!”
T. Kuusmaa
(*Pikker* 1962,
nr 15: 9).

tuppe. Selle ajastu uhkemaid supelkostüümid sarnanesid oma toetuse, rohkete rüüžide ja muude kaunistuste poolest miniatuursete õhtukleitidega (Mulvey & Richards 2000: 131). Ka ajakirjades *Nõukogude Naine* ja *Siluet* esitati kauneid supelkostüüme ja rannakomplekte, kuid tegelik rannapilt oli siiski lihtsam. Kaubandusvõrk ei pakkunud kuigi suurt valikut. Sõjajärgsetest aastakümnetest meenutatakse küllalt palju isetegemist, kirjeldatakse, kuidas turismireisilt Leningradi või Moskvasse õnnestus osta ilus supelriietus, näiteks moes olnud *kohvreetid* (kummidega läbi õmmeldud) supelkostüüm (naiste trikoo A 932: 4, päevitusülikond AM 35215/1-2 TE 3769). Näha võis ka sõja üle elanud supeltrikoosid.⁹ Rand ei paistnud küll silma elegantsete rannariiete komplektiga, aga rannamantlid olid populaarsed. Tollased supelriided olid valdavalt puuvillased või villased, alles 1970. aastatel hakkas domineerima nailon (naiste ujumistrikood AM 35216 TE 3770, A 924: 181, A 932: 10, A 932: 19, päevitusriided A 932: 20–21, meeste ujumispuksid A 920: 34).

1950. aastatel oli meie randades palju kaheosaliste päevituskostüümidega naisi, kuid reeglina ei olnud puksid väga napid ning jalgevahe kattev tuunika säilis supelriietuses edukalt 1960. aastateni. Kui 1960. aastate algul soovitati moeveergudel veel kunstsarvest varras- tega toetatud kostüüme (*Siluet* 1962: 18), siis kümnendi jooksul supelriiete korsetilaadne struktuur muutus ning skulptuurne siluett asendus loomulikuma joonega. Selle asemel, et keha varjata või anda sellele soovitud kuju, tõid 1960. aastate lõpu ujumisriided esile kehajooned. Päevitus oli kõrges hinnas. Iseloomulik on Ene Liiviku (snd 1933) kirjeldus 1958. aasta puhkusest Vösul: „Peamine eesmärk oli kaunis pruun ihu. See oli nagu kinnisidee: kui olid hästi päevitanud, oli puhkus hästi läinud. Selle nimel tuli vaeva näha – lamada rannas päikese käes keerates ennast vastavalt kuldse ketta liikumisele, et kõik keha osad pruunistuksid ühtlaselt. Päikeselisel päeval läksime randa hiljemalt kella kümneks ja praadisime end kuni lõunani. Kui päike kippus liiga tegema, kastsime end jahutamiseks merevette. Teine põhjus oli veel: mereveega kastetud ihu pidi paremini ultraviolettkiiri ligi tõmbama, päike hakkas paremini pea-

---

⁹ Näiteks õpetati ajakirja *Maanaine* 1941. aasta jaanuarinumbris, kuidas „tavalisest sügavam seljaväljalõikega“ villasest supeltrikoost laste mängupükse valmistada (nr 1: 26).

Foto 14. Revolutsiooniliseks uuenduseks naiste supelriietuses olid 1946. aastal esitletud bikiniid, need ei juurdunud siiski üleöö. Fotol on mehe ujumispükste vööjoon madalamal kui naistel – see oli 1950. aastatel tavaline. Pärnu, 1950. aastad. Erakogu.

le. [...] Tuulise ja jahedama ilmaga otsisime varjulise koha mõnel metsalagendikul, kus riskisime niigi napid päevitusriided seljast ära võtta” (KV 979: 101–103). Süvenev päikesekultus „sulatas” riideid vääramatu jõuga, hoolimata ebaesteetiliselt nappide bikiniide taunimisest (*Siluet* 1965: 68). 1970. aastateks muutusid bikiniid väga väikesteks. Naba, mida kaua aega oli kiivalt varjatud, ei olnud enam tabu, see ilmus isegi moejoonistele (*Nõukogude Naine* 1969, nr 6: 32–33). Mehed hakkasid 1950. aastatel rannas kandma minimalistlikke, kahest kolmnurgast koosnevad supelpükse (A 730: 24), kuigi neidki manitseti, et avalikus rannas tuleb arvestada kaaskodanikega: „Tuleb kanda korralikke supelpükse kehale sobivas toonis, mitte liiga silmatorkavalt kriiskavaid ega ka mitte ihutooniga sarnanevaid nappe, vaevalt nähtavaid esemeid, mida supelpüksteks nimetada ei saagi“ (*Nõukogude Naine* 1954, nr 7: 29).

Foto 15. Neiud iseõmmeldud sitsist päevituskostüümides. Pärnu, u 1965.
ERM Fk 2804: 2.

Tänapäevane supelrand

Millises suunas on supelmood arenenud möödunud sajandi teisel poolel? Tooksin välja vaid põhilised arengujooned. Moekunsti ekstreemsusena võib mainida 1964. aastal Rudi Gernreichi kujundatud, rindu paljastavat pükstest ja traksidest koosnevat supelkostüümi – *monokini* (Martin & Koda 1990: 113–114). Kreml tembeldas kostüümi „kapitalismi roiskumise” märgiks ja Vatikan taunis kui moraalitunnet eiravat, seda ei kiitnud ka moemaailm (Lenček & Bosker 1999: 265). Monokini mõjutas siiski moe arengut, juhtides tähelepanu rindadele. Riided tõid keha üha rohkem esile – sellele aitasid kaasa uued kiud, mis võimaldasid toota liibuvaid riideid.

Inimesed on alati randa tulnud ka selleks, et teisi vaadata ja ennast näidata, kuid kunagi varem pole nii süstemaatiliselt keha välja panekuks viimistletud. Päevitunud nahk ise sai omalaadseks riietus-esemeks. Laiemalt levisid *topless* päevitamine ja nudism. Kui riided muutusid minimaalseks, hakkasid disainerid tagasi pöörduma vane-

mate kostüümielementide juurde ning kujundama keha rohkem varjavaid ja vormivaid supelriideid (Craik 1995: 149). Märkimisväärne mõju supelmoe arengule oli surfarite kultuuril, aga ka arstide hoiatustel nahavähi eest.

Hoolimata hoiatustest on päikesepaistelistel ilmadega rannaliiv rahvast täis. Tänapäevane rannapilt on kirev, kohtab igasugust supelriietust. Ajakirjad annavad regulaarselt ülevaateid supelmoe muutumisest ja hinnanguid rannas avanevale pildile, kuid soovitusel ei ole kategoorilised. Kristina Herodese sõnul on rannamaailma mood vaibunud vabaduse ja loomulikkuse sõnumist: „Ole just see, kes sa oled, ja unusta ülemäärane enesekriitika” (*Arter* 8.6.2002: 31). Naisel domineerivad bikiinid, nende peal kantakse seelikuid, saronge ja pareosid, näeb ka sportlikke komplekte ja trikoosid. Mehed kannavad nii avaramaid rannaboksereid kui kas päris nappe või veidi pikema säärega liibuvaid ujumispükse. Ehk olulisemgi kui supelriiete lõige on üldine siluett ja keha, mida eksponeerida. Suure vabaduse taustal on inimestel siiski omad piirangud. Mõneti paradoksaalselt ei pruugi noortemood enam kõige paljastavam olla – näiteks noormehed kannavad sageli avaraid pikema säärega pükse.

Kaasaegsed supelriided tehakse kvaliteetsest kangast, mis on sageli tööstuse viimane sõna. Arengu mootor on olnud peamiselt võistlussport ning võistlusareenilt on funktsionaalsus jõudnud ka randa. Pakutakse äärmiselt hüdrodünaamilisi ujumisriideid või siis eriti kiiresti kuivavaid riideid. Päikesekiiri läbilaskvast kangast supelriided võimaldavad saada päevitanud jume ihu paljastamata, kaitstes seejuures siiski kahjulike UVB kiirte eest. Samas toodetakse ka riideid, mis peavad tagama täieliku päikesekaitse. Materjalide ja moe muutumise tõttu on piir pesu, supel- ja spordiriiete vahel hägustunud. Supelriided on väljunud rannast, kuigi moekommentaariidest võib leida hoiatusi, et *beach look* sobib ainult plaazile ja on avalikes kohtades täiesti lubamatu (*Arter* 7.6.2003: 26). Rannas on muutunud tavaliseks kunagi tabuks peetud avalik (lahti)riietumine.

Tundub, et kõik on lubatud. Moekunstnik Tanel Veenre peab oluliseks teguriks, miks paljas ihu on midagi iseenesestmõistetavat, kristliku moraaliga tähtsuse nõrgenemist: „Siivsusest on saanud midagi igandlikku ja naeruväärset, mida saavad endale lubada vaid nunnad” (*Laupäev* 9.8.2003: 17). Keha rohkem paljastav riietus ei tähenda tingimata suuremat vabadust ja nõrgemaid moraalinorme.

Foto 16. Pärnu, 2003. Foto Anu Järs.

Norbert Eliase arvates peavad selleks, et riietuda nii „häbitult“, normid väga paigas olema (2000: 140). Jean-Claude Kaufmanni uuri-mus Prantsuse *topless* randadest näitab selgelt, et hoolimata väidetava-st täielikust vabadusest reguleerib käitumist suur hulk kirjutamata reegleid. Rannalised teavad, kuidas riietuda ning lahti riietuda, kuhu ja kuidas vaadata (tsit Löfgren 1999: 227).

Kokkuvõtteks

Sündsus ja inimkeha ilu on vaid kultuurinormid, mitte univer-saalsed nähtused. Rand on suuresti see paik, kus vormiti moodne keha – supelriietuse ajalugu peegeldab muutuvat iluideaali ja muu-tuvaid norme keha paljastuse ja varjatuse osas. Rannaelu näiliselst lihtsad reeglid väljendavad väga põhilisi arusaamu privaatsest ja avalikust, sündsast ja ebasündsast. Kuid mida lähemal merele, seda enam sotsiaalse mängu reeglid hajuvad ning näivad kaduvat, nagu oleksid need vees lahustuvad (Urbain 2003: 235).

Eesti rannakultuuris on I maailmasõda selge piir. Üsna järsult vabaneti 19. sajandi konventsioonidest. Moemaailma üldisi muutusi võimendas asjaolu, et supelriided tulidki meil laiemalt kasutusele alles 1920. aastatel seoses segasupelrandade loomisega. 1920.–30. aastatel pandi alus moodsale rannakultuurile ja kujunes rannaelu sõna otseses mõttes. Samas on need aastakümned küllaltki eripalgelised. Kahekümnendatel mõjutas supelriietuse arengut eelkõige ujumine – kujundati veesportlasele sobilikku funktsionaalset rõivastust. Järgneva kümnendi riietusele andis ilme moodi tulnud päevitamine. Päikesekultus soodustas supelriiete napimaks muutmist ning eristusi päevitamiseks mõeldud komplektid. Kahekümnendate aastate moodne naiseideaal oli androgüünne ning naiste ujumistrikood sarnanesid meeste omadele. Kolmekümnendatel aastatel naasid moepilti naiselikud vormid. Moodne rannaline, kes veetis terveid päevi rannas päikese käes, vajas ka spetsiaalset rannariietust, mis ilmus 1920. aastate teisel poolel. Kuigi suvituskohdades käidi rannariietes ka väljaspool randa, piirdus supelriiete kasutus enne II maailmasõda reeglina ranna ja ujumisbasseiniga.

Sajandi keskel astuti veel üks samm – paljastus seni varjatuks jäänud naba. 1946. aastal esitleti bikiine, mille juurdumine meie rannades võttis siiski aega. Meestel kahanesid kehakatted veidi kiiremini, juba 1950. aastatel olid populaarsed napid supelpüksid. Vähem kui poole sajandiga jõuti olukorrast, kus segasuplus isegi põlvini ulatuvates supelkleitides ja -trikoodes oli problemaatiline, bikiinide ja imeväikeste ujumispüksteni. Tänapäeval on raske tajudagi, kui revolutsiooniline oli nende aastakümnete jooksul toimunud muutus.

20. sajandi teisel poolel on toimunud tähelepanuväärne areng materjalide ja lõigete osas – ujumisriietust on tehnoloogiline progress mõjutanud võib-olla rohkem kui ühtki muud riietusliiki. Supelriideid kantakse massiliselt, laienenud on riiete kasutussfäär ning muutunud on rannaetikett.

Meeste riietus on traditsiooniliselt olnud funktsionaalsem kui naiste oma, kuid tänaseks on ka naised saavutanud vabaduse otstarbekalt riietuda. Vanasti oli esmase tähtsusega, et supelriided kaitsek- sid suplejat, eelkõige naist, võraste pilkude eest ning ka vastupidi: säästaksid teisi, eelkõige naisi, liiga naturaalse pildi eest. Täna- sel rannalisel on suurem vabadus valida, kas ja kuidas end eksponeeri- da või varjata. Kui kaaluda rõivastusel kaht – varjavat ja kaunist-

vat – eesmärki, siis praegune supelmood paistab ilmselt eelistavat viimast esimesele. Kuigi kehapaljastuse vallas ei ole rand enam nii erandlik keskkond kui sajand või pool tagasi, pakub supelkultuur jätkuvalt huvitavat vaatamängu.

Allikad

A – Eesti Rahva Muuseumi esemekogu
AM TE – Eesti Ajaloomuuseumi tekstiilikogu
ERM Fk – Eesti Rahva Muuseumi fotokogu
ESM F – Eesti Spordimuuseumi fotokogu
HKM – Hiiumaa Muuseumi ajalooline kogu
HMK – Harjumaa Muuseumi ajalooline kogu
KV – Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastuste arhiiv:
KV 978–981. Vastused küsimuslehele nr 208 „Suvitamine”
PäMu Aj – Pärnu Muuseumi ajalooline kogu
PäMu F – Pärnu Muuseumi fotokogu
TM Aj – Tartumaa Muuseumi ajalooline kogu
TM – Tartu Linnamuuseumi ajalooline kogu

Perioodika

Arter (*Postimehe* lisa) 2002, 2003
Laupäev (*Eesti Päevalehe* lisa) 2003
Maanaine 1941
Maret 1936, 1939
Nõukogude Naine 1954, 1969
Nädal Pildis 1936
Pikker 1962
Päevaleht 1907, 1911, 1922, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935
Rahvaleht 1924, 1932, 1935
Siluett 1962, 1965
Tallinna Teataja 1914

Kirjandus

Craik, Jennifer 1995. *The Face of Fashion. Cultural Studies in Fashion*. London, New York: Routledge.
Elias, Norbert 2000. *The Civilizing Process. Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Rev. ed. Oxford; Malden, Mass.: Blackwell Publishers.
Fiske, John 1989. *Reading the Popular*. London, New York: Routledge.

- Gustavson, Heino 1981. Kümblus- ja päevituskultuurist minevikus. – *Kalender '82*. Tallinn, 190–194.
- Järs, Anu 2003: Meditsiinist, moraalist ja moest. Pilk supelriietuse vanemale ajaloolle. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XLVII*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 71–102.
- Järs, Anu 2000. *Suvitamine*. Eesti Rahva Muuseum. Küsimusleht nr 208. Tartu.
- Kuurort Narvoova-Jõesuu (Hungerburg)*. [1926]. Narva: M. N. Minis.
- Lenček, Lena & Gideon Bosker 1999. *The Beach. The History of Paradise on Earth*. London: Pimlico.
- Löfgren, Orvar 1999. *On Holiday. A History of Vacationing*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Martin, Richard & Harold Koda 1990. *Splash! A History of Swimwear*. New York: Rizzoli.
- McKenzie, Joy 1998. *The Best in Swimwear Design*. London: B. T. Batsford.
- Mulvey, Kate & Melissa Richards 2000. *Meie sajandi iluideaalid. Naiste imago 1890–1990*. Tallinn: Varrak.
- Nerman, Robert 2000. *Pelgulinn. Kultuurikeskkonna kujunemine ja areng*. Tallinn.
- Nerman, Robert 2004. *Süda-Tatari puitasum. Haritlaste linnaosa Tallinnas*. Tallinn.
- Pihlamägi, Maie 1999. *Eesti industrialiseerimine 1870–1940*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Prümmel, Joosep (koostaja) 1923. *Eesti tervisemuda- ja merekuurordid. Haapsalu, Kuressaare, Pärnu, Narva-Jõesuu, Võsu, Loks, Käsmu, Pirita j.t.* Tartu: Loodus.
- Raik, Ants 1958. *Pärnu kuurort (1938–1958)*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Rammul, Aleksander (toim.) 1931. *Virumaa tervishoiuline kirjeldus*. Tartu.
- Urbain, Jean-Didier 2003. *At the Beach*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Vunk, Aldur 1998. Supelinn Vene ja Eesti ajal. – Jüri Kivimäe, Aivar Kriiska, Inna Põltsam, Aldur Vunk. *Merelinn Pärnu*. Pärnu: Pärnu Linnavalitsus, 132–161.

MODERN BEACH. GLIMPSE INTO THE DEVELOPMENT OF PRESENT-DAY BATHING COSTUMES

Anu Järs

Summary

Present article continues the theme treated in the writing “On Medicine, Moral and Fashion. Glimpse into the Earlier History of the Bathing Costume” published in the Yearbook of the Estonian Na-

tional Museum XLVII (Järs 2003). The article examines the formation of the present-day beach culture and the development of bathing costumes by focusing on the decisive decades after World War I. Also, a brief description of bathing costumes in the second half of 20th century is given. Bathing costumes and photographs of beach life as well as contemporary fashion overviews and reportages from beaches have been used as the main sources of the article. The Estonian National Museum correspondents' answers to the questionnaire focusing on summer vacationing (Järs 2000) as well as author's personal impressions from Estonian beaches have also been taken into account.

Beach has been a place where the norms about a fashionable body have been formed significantly. The history of bathing costumes reveals the changing concepts about beauty and decent ways of exposing one's nude body. In Estonian beach culture, World War I has marked a clear borderline. In Estonia the general innovations of the fashion world were magnified by the fact that here the bathing costumes were taken into use more widely only as late as in the 1920s in connection to the founding of mixed beaches. The conventions of 19th century were dropped rather suddenly and the picture in Estonian beaches appeared to be pretty liberal compared to many in Europe and America. For instance, men appearing in public with an undressed upper body were usually not considered a violation of decency. In 1920s and 1930s a foundation was laid to the fashionable beach culture and beach life in the strict meaning of the word developed. At the same time, the fashion line and ideals of these decades were rather different. In 1920s, the development of bathing costumes was influenced mainly by swimming, during the 1930s, sunbathing played an important role in reshaping their external appearance. As the cult of sunshine favored scanty bathing suits, costumes meant exclusively for tanning appeared. The fashion-line of twenties favored androgynous women and so did the bathing costumes of women resemble much that of men. In 1930s feminine forms returned. During the second half on 1920s special beachwear appeared that was meant for fashionable vacationers spending the entire days on the beach. Although in summer resorts bathing costumes could be worn also outside of the resort areas, before World War II the use of bathing suits was limited to beaches and swimming pools, as a rule.

In the middle of the century the bikinis were presented and the formerly carefully covered up navel was denuded. Still, the rooting of these in our beaches took some time. The beachwear of men diminished faster. As early as in 1950s small swimming pants became popular among men. The situation when mixed bathing even in knee-length bathing dresses and suits was considered problematic had turned into one that took bikinis and tiny swimming pants as normal in less than 50 years. Today the scope of such a change is difficult to apprehend.

During the second half of 20th century the bathing suits have been noticeably altered by the technological progress. Bathing costumes are worn widely, the sphere of using them has broadened and the beach etiquette has changed.

The clothing of men has traditionally been more functional than that of women. Still, today also women have achieved freedom to dress practically. Formerly the bathing costume was meant to protect the bather (especially a woman) from the glimpses of strangers and also protected the eyewitnesses (especially the women) from too naturalistic a view. Present-day bather has more freedom to choose how much to expose or hide one's body. If clothing is meant to cover and decorate people then present-day fashion of bathing costumes clearly prefers the latter option to the former.

МОДНЫЙ ПЛЯЖ. ВЗГЛЯД НА ВОЗНИКНОВЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО КУПАЛЬНОГО КОСТЮМА

Ану Ярс

Резюме

Данная работа является продолжением статьи «О медицине, морали и моде. Взгляд на старейшую историю купального костюма», опубликованной в XLVII Ежегоднике Эстонского нацио-

нального музея (Järs 2003). В статье рассматривается возникновение модного купального костюма, особое внимание уделяется 1920-1930 годам – первые десятилетия после I мировой войны были решающими в формировании современной пляжной культуры и купального костюма. Коротко описываются изменения, произошедшие во второй половине XX века. Основным источником статьи, вместе с купальными костюмами и фотографиями, является современная периодическая печать – как обзоры моды, так и репортажи с пляжей. Их дополняют ответы музейных корреспондентов на тематический вопросник (Järs 2000), хранящиеся в архиве Эстонского национального музея (KV 978–981), и личные наблюдения автора на пляжах Эстонии.

Пляж, прежде всего, – это место, где формировалось модное тело, – в истории пляжного костюма отражаются как меняющиеся идеалы красоты, так и меняющиеся нормы в части оголения и прикрытия тела. В пляжной культуре Эстонии четкой границей является I мировая война. Общие изменения мировой моды проявились здесь тем обстоятельством, что в 1920-е годы в связи с появлением общих пляжей получила широкое распространение и пляжная одежда. Довольно быстро освободились от конвенций XIX века, и пляжная картина Эстонии была относительно свободной. Так, например, на общих пляжах Эстонии, в отличие от многих пляжей Европы и Северной Америки, как правило, не возникало особых проблем из-за нахождения мужчин с неприкрытой верхней частью тела. В 1920-30 годы было положено начало современной пляжной культуре, возникла пляжная жизнь в узком значении этого слова. Одновременно, эти десятилетия достаточно разнолики. На развитие пляжного костюма в 1920-е годы повлияло, прежде всего, купание как таковое, дальнейшее же развитие костюма связано с пришедшим в моду загоранием. Культ солнца (загар) привел к изменению купального костюма – он уменьшился в размерах, все более оголяя тело, появились специальные комплекты, предназначенные для загорания. В 1920-е годы модным женским идеалом был андроген, и женское плавательное трико походило на мужское. В 1930-е годы в моду вернулись женские формы. Модный курортник, проводивший целые дни на пляже, нуждался и в специальном пляжном костюме, – он появился во

второй половине 1920-х годов. И хотя в курортных местах допускалось нахождение в пляжных костюмах и за пределами пляжа, до II мировой войны ношение купального костюма ограничивалось, как правило, пляжем и плавательным бассейном.

В середине века был сделан ещё один шаг – оголился пупок, до этого прикрытый. В 1946 году появились бикини, однако потребовалось определенное время, пока они широко распространились и на наших пляжах. Мужские одежда «скудела» намного быстрее – уже в 1950-е годы были популярны короткие плавки. Менее чем за половину столетия купальный костюм изменился до неузнаваемости – от купального платья и трико до колен, нахождение в котором являлось порой проблематичным при смешанном купании, до бикини и коротких плавок. Сегодня трудно осознать, насколько революционны были изменения, произошедшие в эти десятилетия.

Во второй половине XX века произошли крупные изменения в части материалов и кроя, – кажется, технологический процесс оказал наибольшее влияние на купальный костюм, нежели на другие виды одежды. Купальные костюмы носят теперь массово, расширилась сфера их использования, изменился пляжный этикет.

Мужской костюм традиционно был более функциональным, нежели женский, хотя на сегодня и женщины достигли права одеваться целесообразно. Раньше основным требованием купального костюма было прикрытие пловца, особенно женщины, от посторонних взглядов, с одной стороны, и, с другой, предохранение, прежде всего женщины, от слишком натуральной картины. На сегодняшнем пляже отдыхающему предоставлена большая свобода выбора в экспонировании или прикрытии своего тела. Если поставить на весы две функции одежды – прикрыть и украсить тело, – то в современной пляжной моде, скорее всего, предпочтение будет отдано второй, нежели первой.